

Posudek disertační práce:

Olga Fejtová, Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské. Nové Město pražské v kontextu procesu katolické konfesionalizace, FFUK Praha 2011, 286 str.

Disertační práce uznávané badatelky představuje syntézu jejích výzkumů za posledních zhruba deset let. Autorka si své téma připravila asi dvěma tucty analytických studií, zkoumajících jak pražské prameny, tak prameny a situaci řady zahraničních měst – od severního Německa přes Franky do Malopolska a dále až na pobřeží Baltu. Je málo českých badatelů, kteří by tak velkoryse založili komparaci svých českých výsledků na rozsáhlém vlastním, v zahraničních časopisech poté publikovaném, pramenném výzkumu řady cizích prostředí. K tomu se pojí autorčina soustavná recenzní činnost, objímající za poslední dekádu desítky českých, německých, rakouských a polských knih. To vše dává zasvěcenému čtenáři jistotu, že předložená kniha bude dílem podstatným, ba zásadním. Očekávání nezklamala. Po nutné referenci o knize se tak místo jakékoliv kritiky omezím na pouhé připomínky, které by autorka měla uvážit pro co nejrychlejší úpravu této výtečné práce do tisku.

Fejtová svoji práci rozdělila na krátký úvod, pět meritorních kapitol a závěr, po němž následuje rozsáhlý soupis pramenů a literatury. V úvodu autorka definuje základní otázky, které v práci řeší a vysvětluje, jakým způsobem téma metodologicky pojala: jako spojení sociálních a tzv. nových kulturních dějin, aplikovaných na paradigma konfesionalizace. Tu Fejtová chápe – v návaznosti na aktuální stav mezinárodního výzkumu tohoto fenoménu – „jako proces vzniku nových, nábožensky definovaných sociálních skupin obyvatelstva, které se formovaly od 16. století ve vzájemné konkurenci“, resp. jako „proces modernizace raně novověké společnosti, doprovázený zásadními změnami a inovačními procesy v oblasti sociální, hospodářské a kulturní“. (s. 10)

Prvá kapitola knihy je věnována mezinárodní i české diskusi o konceptu konfesionalizace. Autorka definuje pojmy, vysvětluje vznik obecného paradigmatu konfesionalizace, jeho mezinárodní kritiku a následně aplikaci na středoevropskou, resp. českou historickou situaci. Fejtová tu na 70 stranách prokazuje svrchovanou kompetenci v této teoretické diskusi i vyčerpávající znalost příslušné domácí a zejména zahraniční literatury.

V další kapitole autorka seznamuje čtenáře s prameny své práce, aby poté přešla k „událostní historii“ pobělohorské rekatolizace na Novém Městě pražském, a o v kontextu se sociálně ekonomickými důsledky rekatolizačního úsilí pro novoměstskou společnost. Na situaci pohlíží nejprve prismatem normativních písemností zeměpanské provenience (připomeňme ovšem, že v zemské reformační komisi zasedal i pražský arcibiskup) a návazně optikou městské korespondence. Ukazuje regulaci náboženského ho života optikou církevních normálí a odezvu těchto opatření v světských i církevních soudních aktech. Fejtová tu dospívá k velmi diferencovanému, intenzivně reflektovanému obrazu dlouho trvající reálné (byť i menšinové) multikonfesionality Nového Města a ukazuje, jak světská i zemská vrchnost zkoušela různým způsobem a ve svém charakterem odlišných fázích poradit si s touto skutečností.

Následující kapitola je věnována privátní sféře religiosity novoměstských měšťanů v době pobělohorské, a to nejprve na bázi rozboru rozsáhlého korpusu testamentů. Fejtová ukazuje i rozdíly v náboženských prostředích jednotlivých pražských měst: zejména a novoměstské preferování augustiniánů a františkánů před jesuity – kteří tu přece měli svoji druhou, a velikou, pražskou kolej. Návazně nahlédneme na základě autorkou skvěle zvládnuté analýzy soupisů soukromých měšťanských knihoven do nejvlastnějšího duchovního soukromí novoměstských obyvatel. (Fejtová je ostatně asi nejvýznamnější českou badatelkou ve výzkumu čtenářství 17. století.) Rozlišuje tu přitom knihovny většiny měšťanstva, nadále (a vcelku nerušeně) až do konce století setrvávajícího u četby zděděných protestantských autorů a knihovny městských funkčních elit – podstatně více (byť i ne absolutně) formálně přizpůsobené dobovým požadavkům.

V poslední podkapitole této části autorka provedla (na základě literatury i vlastních pramenných studií) nádhernou a ve výsledku přesvědčivou komparaci v rámci celé stěny Evropy, zahrnující jak ohromné teritorium říše římské, tak země rakouské, Uhry a zejména území polského státu. Ukázala tu skvěle specifičnost Nového Města, ale i paralelní procesy ve velkoměstech s podobným historickým osudem.

Shrnující závěr knihy formulačně šťastně reflektuje výsledky výzkumů, presentovaných v jednotlivých kapitolách a důvěryhodně kreslí barvitý a odstínově bohatý obraz politicko- sociálně- ekonomických, religiozních, duchovních a kulturních proměn novoměstské společnosti, a to v komparaci k jiným částem Prahy i k celé střední Evropě.

***

Posuzovatele upřímně fascinuje odvedené pensum vědecké práce (přičemž autorka nezatěžuje knihu převyprávěním svých dílčích, již publikovaných, výzkumů a odkazy na rozsáhlý zahraniční pramenný materiál v nich vytěžený, nýbrž – mnohdy s pro ni typickou, věci však obvykle nepřilíš prospívající – stručností až lakoničností – odkazuje jen k výsledným studiím. I tak nás však seznam citovaných pramenů (a pročetí 1099 poznámek aparátu) poučí, že Fejtová podrobně analyzovala 90 rukopisů Archivu hl. m. Prahy a dalších 68 rukopisů pražského arcibiskupství a apelačního soudu, uložených v NA Praha, jakož i přes tucet kartonů spisového materiálu Staré manipulace a k tomu ještě rejstřík Jednoty bratrské v Praze pro rok 1607, který edičně zpracovává. Neznám žádnou disertační práci s tak rozsáhlou a důkladně propracovanou, nikoliv jen nahlédnutou, pramennou základnou. Stav vytěžení české i zahraniční literatury rozsáhlého tématu je obdobný. Jde přitom o práci nejen bezmezně pilnou, nýbrž kritickou, teoreticky reflektující a interpretačně průkopnickou.

Uvážím-li připomínky pro diskusi v rámci obhajoby, doporučil bych tu tematizovat zejména důsledky kalvínsko-bratrského řádění v Praze v době panování Friedricha Falckého pro konfesijní nálady většinového protestantského pražského obyvatelstva let 1619-20. Autorka samozřejmě zná a cituje v tomto směru zásadní studii V. Kramáře, editovanou z jeho pozůstalosti M. Šroňkem, měla by však dobovou situaci před vyplněním Prahy císařskými vojsky přímo diskutovat.

Pro otištění bych pak nárokoval vložit kapitolku o tom, co za fenomén představovalo Nové Město pražské v rámci středoevropské městské sítě 17. století. Autorka k tomuto tématu publikovala r. 1998 zásadní (ovšem opět nesmírně zhuštěnou) studii, kde představila

NM jako rozlohou v podstatě nesrovnatelně největší středoevropské město, nadto město kvalitativně nejvyšší kategorie (tedy žádné quasi-předměstí, jak dodnes soudí někteří zahraniční badatelé) s více než 170 paláci a deskovými domy šlechty. Tím by pak vynikl neregionální význam zpracované studie a bylo by možno náležitě docenit autorkou provedené komparace.

S ohledem na čtenáře bych též doporučil vybavit kapitoly 4 – 6 dílčími shrnutími, kam by se daly vytáhnout klíčové interpretační závěry a interpretace, mnohdy poněkud „utopené“, ergo méně pozornými čtenáři přehlédnutelné, ve výkladovém textu.

Na řadě míst jsem si jako čtenář zoufal, protože autorka materiál, která ji musela stát řadu dní až týdnů výzkumu, zprostředkovala čtenáři v jediném odstavci, jehož poznámková výbava dává tušit, že by z toho mohla vzniknout skvělá mikrostudie nebo kapitolka. Nejde přece jen o konečný výsledek analýz. Namnoze i dílčí sondy a epizody, jsou-li kriticky pojaté a řádně interpretované, nemusí mít pro mnohdy náročný text jen ilustrační, odlehčující charakter, ale méně zasvěceným čtenářům zprostředkovávají lepší vhled do problematiky.

Kniha, jejíž text by se měl co nejdříve dostat do rukou čtenářské veřejnosti, má podle mne jen jednu zásadní chybu: bude hájena jako disertační, nikoliv jako habilitační práce, ač takové úrovni jednoznačně odpovídá svojí kvalitou (a za autorkou stojí i adekvátní pedagogická zkušenost). Nevím, jaké jsou na FF UK formální možnosti, ale doporučuji, aby práce byla hájena co možná s pochvalou: *summa cum laude!*

Praha 19. 4. 2011

Prof. Dr. Jiří Pešek

IMS FSV UK